

Ermenistan Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı ve İzlediği Politika

Hatem Cabbarlı*

Özet

Dünyada hiç bir devlet homojen değildir. Bu veya diğer şekilde bünyesinde bir veya bir kaç etnik grubu barındırmaktadır. Devletlerin etnik gruplara yönelik siyaseti büyüklüğünden, yerleştiği coğrafyadan, ekonomik durumdan, sosyal yapısından, etniklere yönelik geleneksel bakış açısından, diğer devletlerin etnik gruplar üzerinde etki imkânlarına paralel olarak şekillenmektedir. Köklü geleneği olan devletler genellikle etnik grupları ayırıcı olarak değil, birleştirici unsur olarak görseler de, bu konuda bazı istisnalar (Çin'in Uygurlara yönelik siyaseti) vardır. Devletler genellikle etnik grupları teblike olarak görürler. Büyük devletlerin etnik konularda devletin güvenliğini dâba kolay şekilde tehdit etmeye imkânları olduğu için mozaik etnik özelliği olan devletler etnik gruplardan her zaman kuşku duymuşlardır.

Devletler genelde etnik grupların kültürlerini, gelenek ve göreneklerini korumak için kanunlar kabul eder veya etnik grupların haklarını koruyan uluslararası antlaşma ve konvansiyona taraf olurlar. Demokratikleşmenin ve insan haklarının yaygınlaşmasına paralel olarak devletlerin etnik gruplara yönelik siyaseti artık iç politika konusu olmaktan çıkmış, uluslararası nitelik kazanmıştır. Etnik grupların bak-

larının korunması için önemli gelişmeler yaşansa da, onların yasal olarak korunmasında bazı ayrımcılığın yaşandığı gözlenmektedir. Örneğin, Çin'de yaşayan Uygurlara devlet baskısı uluslararası alanda bu konularla ilgili kurumlarda tartışılmamaktadır.

Bu çalışmada Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra ülkesinde yaşayan etnik gruplar tespit edilmiş, onlara yönelik siyasetine açıklık getirilmiştir. Ermenistan'ın etnik gruplara yönelik kabul ettiği kanunlar ve taraf olduğu uluslararası antlaşma ve konvansiyonlar çerçevesinde etnik gruplara olan yaklaşımı, etnik grupların karşılaştıkları sorunlar, çözüm yolları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etnik Yapı, Ermenistan, Ermenistan Politikası

The Ethnic Structure and Policy of the Republic of Armenia

In this study, the ethnic groups that live in Armenia, after Armenia declared its independence, was identified, and politics of Armenia towards these groups was clarified. The approach of Armenia towards the ethnic groups in context of the laws adopted by Armenia for ethnic groups and international treaties and conventions to which Armenia is a party, as well as the problems that ethnic groups faced, and ways of solutions to these problems were emphasized.

Keywords: Ethnical Structure, Armenia, Armenian Impact Policy

Ermenistan'ın Etnik Yapısı

Ermenistan Güney Kafkasya'da en homojen olan devlettir. Diğer Güney Kafkasya ülkesi Azerbaycan ve Gürcistan'ın etnik yapısını araştırdığında ise çok sayıda etnik grupların yaşadığı görülmektedir. Azerbaycan'da Lezgi, Talış, Tat, Avar, Ermeni, Kürt, Gürcü, Gürcistan'da ise Türk, Ermeni, Acar, Abhaz, Oset ve Kürtler yaşamaktadır.

Ermenistan bugün homojen devlet olsa da, XIX yüzyılın sonu ve XX yüzyılın başında Kafkasya'da azınlıkta olmuştur. 1828'de İran

(*) Dr., Azerbaycan Milli Meclisi Analitik Enformasyon Daire Başkanı Yardımcısı.

ve Rusya arasında imzalanmış Türkmençay Antlaşması'ndan önce İrevan Hanlığı'nda 81.749 Türk, 25.151 Ermeni yaşamıştır.¹ 1919 yılı verilerine göre Nahcivan eyaletinde Ermeniler toplam nüfusun % 36'nı (Türkler %62,5), Şerur-Dereleyez'de %27,4'nü (Türkler %72,3), Sürmeli'de %30,4'nü (Türkler %65'ni), Erivan'da % 37,4'nü (Türkler %60,2) oluşturmuştur.² Ancak Taşnaksutyun (Ermeni Devrimci Federasyonu) Partisi'nin yönetiminde bulunduğu 1918-1920 yılları arasında Ermenistan'da 575.000 Türk, Taşnaklar tarafından katledilmiş veya sürülmüştür.³ Daha sonraki yıllarda da Ermenistan Hükümeti tarafından Türklere karşı planlı şekilde uygulanan sürgün sonucunda Türklerin sayısı ciddi oranda azalmıştır.

Ermenistan'da 1920 yılında Sovyet Hükümeti kurulduktan sonra milli politikaya önem veren Komünistler daha çok ekonomik anlayış çerçevesinde Taşnaksutyun Partisi'nin iktidarda olduğu iki yılda İran ve Osmanlıya zorla göç ettirilen Azerbaycan Türklerinin bir kısmını geri getirmeyi başarsa da, sonuç olarak nüfus oranı kesin bir şekilde Ermenilerin lehine değişmişti. Bunun en önemli nedenlerinden biri de XIX yüzyılın başlarından itibaren Çarlık Rusya'nın Osmanlı ve İran'da yaşayan yaklaşık 300.000 Ermeni'nin Erivan ve başka eyaletlere göç ettirmesi olmuştur.

Ermenistan'ın etnik gruplara yönelik politikasının 1920-1935 yılları arasındaki dönem araştırılırken dikkati çeken bir noktaya açıklık getirmekte yarar vardır. Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile birleştirilmesini talep eden Ermenistan Hükümeti buna paralel olarak Ermenistan'da yaşayan Türklere bazı haklar tanımıştı. Ermeniler bu hakları öne sürerek görüşme masasında Azerbaycan Hükümeti'nden Dağlık Karabağ konusunda taviz vermesini planlamış ancak uzun tartışmalardan sonra Karabağ'ın Ermenistan ile birleştirilmesi talebi reddedilmiş, Karabağ'a özerklik statüsü verilmiştir. Karabağ'ın Ermenistan ile birleştirilmesi başarısızlıkla sonuçlandıktan

hemen sonra Ermenistan Hükümeti Türklere tanıdığı birçok hakları geri almıştır.

Ermenistan'ın Türklere yönelik baskı politikası Sovyet döneminde de devam etmiş, 1948-1953 yılları arasında Ermenistan'da yaşayan Türklere toplam 144.654 kişi zorla Azerbaycan'a göç ettirilmiştir. Ermenistan Türklere karşı uyguladığı bütün baskılara rağmen 1989 yılına kadar Ermenistan'da yaklaşık 300.000 Türk yaşamıştır.⁴ 1989 yılı sonlarına kadar Ermenistan'da yaşayan Türkler Ermenistan Hükümeti'nin baskılarına dayanarak Azerbaycan'a göç etmiş ve böylece Ermenilerin yaklaşık 150 yıldır uyguladıkları plan tamamlanmış, bugün Ermenistan'da örnek gösterilecek bir kişi olsun bile Türk kalmamıştır. Türklerin zorla göç ettirilmesinden sonra Ermenistan'ın etnik sorunu kesin olarak çözülmüştür.

Bugün Ermenistan'da bulunan etnik grupların tamamı 80 bine yakındır. Bu rakam Ermenistan'ın ulusal güvenliği için tehlike arz etmemektedir. Ermenistan'da bulunan etnik grupların hiç biri toplu halde belirli bir bölgede yaşamamaktadır.

Etnik Gruplar ve Ulusal Yasalar

Bağımsızlık sonrası uluslararası sistem ile entegre olmak isteyen ve özellikle Avrupa Konseyi'ne üye olmaya çalışan Ermenistan ülkede yaşayan etnik grupların haklarını korumaya ilişkin yeni kanunlar kabul etmiştir. Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan tarafından, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilanının 50. yıldönümüne denk getirilen İnsan Hakları Başkanlık Komisyonu

- (1) Yéritsov A.D, Dannyye ob armýanskóm naselenii v Rossii, Izvestiya KOIRGO, T. 7, Tbilisi, 1881, t. 1, s. 92-93, Agayan Ch.R. Narody Zakavkazya v borbe za prisoyedineniye Vostochnoy Armenii k Rossii, Zhurnal Istoriya SSSR, M, 1979, № 3, s. 47-48
- (2) Memmedov İ, Esedov S, Ermenistan Azerbaycanlıları vı Onların Acı Taleyi, Bakü, 1992, Azerbaycan Yayınevi, s. 33.
- (3) Bolshaya Sovetskaya Yentsiklopediya, Pervoye izdaniye, t. III, s. 484, Korkodyan Zaven, "Sovetakan Hayastani azqabnaçcutyuni-1831-1931", Erevan 1932, s. 184-185
- (4) United Nations Development Programme, The Report on the Status of Women of Azerbaijan Republic, p. 51. Bu belgede Ermenistan'dan göç eden Azerbaycan Türklerinin sayısı 230,00 olarak gösterilmiştir.

(Presidential Commission on Human Rights) kurulmuştur. Ermenistan'da faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası insan hakları teşkilatları bu komisyonun işlevsizliğine dikkat çekerek Ermeni yurttaşlarına ve batıya karşı sürekli "demokratik bir Ermenistan sunma oyunu" içinde olduğunu ifade etmektedir.⁵

Ermenistan'da birçok uluslararası kuruluş faaliyet göstermektedir. Ermenistan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) 1992'de katılmıştır. Avrupa'nın hükümetler arası ve coğrafi planda en geniş alanı kapsayan örgütü olarak AGİT'in üye ülkelerde istikrarın sağlanması konusunda önemli bir rolü vardır. AGİT 2000 yılı başlarında Erivan'da büro açmıştır. Helsinki Nihai Sözleşmesi'nin prensiplerine uygun olarak, AGİT üyesi ülkeler, barış ve istikrarın korunmasıyla etnik gruplara mensup kişilerin yasal çıkarları arasında bir bağ olduğunu kabul etmişlerdir. Bu bağ 1983 Madrid Sonuç Belgesi, 1989 Viyana Sonuç Belgesi, 1990 Yeni bir Avrupa İçin Barış Şartı ve izleyen zirvelerin belgelerinde de yenilenmiştir.

Ermenistan aynı zamanda 1992'de Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. BM'nin Ermenistan'daki hedefi hükümetle, kendi temel ilgi alanı bağlamında ortak programlar uygulayarak yoksulluğa son vermek ve insan haklarının gelişmesini ve korunmasını sağlamaktır. Bretton Wood Vakfı da içinde bulunmak üzere birçok BM kuruluşu Ermenistan'da temsil edilmektedir. UNDP (BM Kalkınma Programı), ilgi alanı gereği insan hakları ihlalleri ile uğraşmakta ve etnik grupların sorunlarıyla özel olarak ilgilenmemektedir.⁶

Ermenistan'da bugün bilinen 11 etnik azınlık vardır. Resmen bir ayrımcılık söz konusu olmasa da anayasada azınlıklara verilen hakların uygulamasında ciddi engeller ortaya çıkmaktadır. 1993'de kabul edilen Ermeni Dil Yasasında "Ermenistan topraklarında yaşayan azınlıklar dillerini özgürce kullanabilir" ifadesinin yer almasına rağmen Kürtlerin,

Asurilerin ve Yahudilerin kendi dillerinde okuyup yazma imkânları nedeysen yok derecesindedir.⁷ Son zamanlarda bazı etnik gruplar dil hakları çerçevesinde yaşadıkları sorunları dile getirmeye başlamışlardır. 1992'den itibaren Ermenice ülkenin resmi dilidir. Ülkede yalnız iki Rus Okulu kalmıştır ve azınlıklar için başka okullar bulunmamaktadır. Asuri ve Rum azınlıkları bu sorunun özellikle farkındadırlar ve çocuklarının kendi dillerinde eğitim görmeleri hususunu açıkça ifade etmektedirler.⁸

Ermenistan Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra üç yıl içerisinde "Alternatif Askeri Hizmet Hakkında Kanun" ve altı ay içerisinde de "Ombudsman Hakkında Kanun" kabul etmeli gerekiyordu. Aynı zamanda hükümet askeri hizmetten kaçındığı gerekçesiyle tutuklu bulunan Yahova Şahitleri'nin 11 üyesini serbest bırakmalı ve bu kurumu kayda alınması istenmektedir. Şöyle ki, 1991'de kabul edilen "Vicdan Hürriyeti Hakkında Kanun" yeterli değil ve karmaşıktır. Bu kanun geçince Ermeni Kilisesine bazı ayrıcalıklar tanıdığıdır. Örneğin, sadece Ermeni kilisesi diğer dini azınlıkların sahip olmadığı serbest dini ibadet yapma hakkına sahiptir. Ermenistan'daki dini ve etnik gruplar sadece devlet tarafından belirlenmiş yerlerde, daha ziyade kendi ofislerinde ibadet yapabilir. Kendi dini görüşlerinin propagandasını yapma ve dini kitaplar basma yetkileri yoktur.⁹ Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra Ermenistan Hükümeti yükümlülüklerini yerine getirmek için "Vicdan Hürriyeti" Hakkında Kanun'da Ermeni Apostol Kilisesinin bu konuda imzaladığı anlaşmanın giriş bölümüne dikkat edilecek olursa "Vicdan Hürriyeti" Hakkında Kanun'un yeni şeklini nasıl olacağını tahmin etmek o kadar da zor olmaması gerekiyor.

(5) Kerim Yıldız, Deborah Russo, Azerbaycan-Ermenistan İnsan Hakları-Etnik Azınlıklar ve Kürtler, Scala Yayınevi, Birinci Basım: Aralık 2000, s. 85.

(6) Yıldız, Azerbaycan-Ermenistan İnsan s. 89.

(7) Yıldız, Azerbaycan-Ermenistan İnsan, s. 94.

(8) Yıldız, Azerbaycan-Ermenistan İnsan, s. 94.

(9) Stepan Danielyan, Problema religioznych menshinstv v Armenii, http://www.ca-c.org/online/2001/journal_rus/cac-02/18.danelru.shtml

“Ermeni Apostol Kilisesinin Ermenistan devletinin kurulmasında, Ermeni halkı tarihindeki rolü ve çağdaş Ermeni toplumundaki öneminin tartışılmaz olduğunu göz önünde bulundurarak...”¹⁰ İfadesinin bulunması diğer etnik gruplara ve dini azınlıklara zaten faaliyet imkânı tanımamaktadır. Bu anlamda Ermeni Apostol Kilisesine özellikle vergilendirme konusunda bazı ayrıcalıklar tanımaktadır.

Etnik Gruplara ve Dini Azınlıklara Uygulanan Baskı

Bugün Ermenistan’da Yahova Şahitleri’nin, Evangelistler’in, Katolik Ermenilerin, Krişna’ların, Babtist’lerin, Harizmat’ların, Bahai’lerin ve başka dini azınlıkların oluşturduğu 44 dini topluluk kayda alınmıştır. En büyük dini topluluk ise sayıları 70 bin olduğu tahmin edilen Elligünlükçüler’dir. İkinci en büyük dini topluluk ise Yahova Şahitleri’dir. Başta Yahova Şahitleri olmakla, diğer dini ve etnik azınlıklar devletin bu topluluklara karşı izlediği politikadan rahatsız olmaktadır. Özellikle 1992-1995 yılları arasında Ermenistan Savunma Bakanı Vazgen Sargsyan’ın kurduğu Erkrpah (Vatan Bekçileri) adlı örgüt tarafından Yahova Şahitleri’ne karşı ciddi baskı yapılmıştır. Bu örgüte üye olanların tamamı Dağlık Karabağ’da savaşmış kişilerden oluşmaktaydı. Etnik ve dini azınlıkların faaliyetlerine karşı çıkan Erkrpah örgütü Yahova Şahitleri’nin faaliyetlerini Ermenistan’ın milli ve dini birliğine tehdit olarak algılamıştır.¹¹ Ermenistan Hükümeti etnik grupların dini ve sosyal hayatının korunması için yeterli ödeneğin bulunmamasını ifade etse de, Ermeni kilisesinin inşaatı için 50 milyon dolar bulmakta zorlanmamaktadır.

60 milyon nüfusa sahip İran’da 150 bin olan Ermeni azınlıklar seçim sonuçların dikkate alınmadan Parlamento’da iki sandalyeye, eğitim ve kültür merkezlerine, Türkiye ve Kudüs’te kendi patrikhanelerine sahip olmalarına rağmen, çok daha geniş ayrıcalıklar talep etmektedirler. Ermeniler nedense ken-

di ülkelerinde yaşayan etnik gruplara da aynı hak ve ayrıcalıkları tanımaktan kaçınmaktadır.

Ermenistan’daki etnik ve dini azınlıklar da kendi dillerinde okuyup yazma, milli gelenek ve göreneklerini yaşatabilmek için uygun ortamın sağlanmasına ve serbest bir şekilde dini inançlarının vebelerini yerine getirmek istemektedirler. Bu grupların Ermenistan Hükümetinden üç önemli talebi vardır:

-etnik ve dini azınlıklar hakkında kanunun kabul edilmesi,

-Ermenistan Parlamentosu’nda temsil edilmeleri,

-etnik ve dini azınlıkların sorunları ile ilgilenen devlet kurumunun kurulması.¹²

Ermenistan Avrupa Konseyi ve uluslararası insan hakları teşkilatları karşısında ülkede yaşayan etnik ve dini azınlık haklarının korunduğunu ifade etse de, ulusal hukuki mevzuatlarında azınlık haklarının korunması için hiçbir kanun kabul edilmemiştir.

Bulduğu her fırsatta Türkiye ve İsrail’de yaşayan Ermenilere karşı baskı uyguladığını ifade eden Ermeniler, Ermenistan’daki etnik gruplara ve dini azınlıklara tahammül edemediklerinin gerekçelerini bir türlü açıklayamamaktadırlar.

Bugün Ermenistan’da yaşayan etnik gruplar Ermenistan nüfusunun toplam % 3’nü oluşturmaktadır. Bunlar; Asuriler, Beyaz Ruslar, Gürcüler, Almanlar, Grekler, Yahudiler, Kürtler, Lehler, Ruslar, Molokonlar, Ukraynalılar ve Yezidilerdir.

Asuriler

Asuriler XIX yüzyılın ilk yarısından itibaren Ermenilerle birlikte İran’dan göç

(10) Danilyan, Problema religioznykh menshinstv,

(11) Danilyan, Problema religioznykh menshinstv ,

(12) Mariyetta Saakyan, Gosudarsvennaya politika, http://www.cultural-diversity.am/ru/state_policy/state_policy.html

ederek Erivan eyaletinde yerleşmiştir. XIX yüzyıla kadar şimdiki Ararat marzı/eyaleti sınırları içinde bulunan Aşağı Koylasar (şimdiki Dimitriev), Dvin-Aysor, Gel-Aysor, Arzni ve Küçük Şehriyar köylerinde yaşamaktalar. 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre sayıları 2.682 kişi olmuştur. 1926-1979 yılları arasında Asurilerin sayısı iki defa artmış ve 6.118 kişi olmuştur. Ancak 1980'li yılların sonlarından itibaren Ermenistan'da yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Asurilerin göç etmeleri sonucunda 1989'da sayıları 5. 963 kişiye kadar düşmüştür¹³.

1926-1989 yılları arasında Asuriler arasında şehirli nüfusun sayı artmıştır. 1926 yılında şehirli Asuriler toplam Asuri nüfusun %5'ni oluşturulmaktaydı. 1989 yılında ise bu rakam %59 olarak değişmiştir. 1991-1998 yılları arasında Asurilerin göç etmeleri sonucunda köylü Asuri nüfusun oranı % 42'den %25'e kadar gerilemiştir.

1926 yılında yapılan nüfus sayımında Asurilerin % 97,5'i ana dillerinin Asurice olduğunu bildirmiştir. 1959 nüfus sayımında ise bu rakam % 85,5 olmuştur. Ancak 1970'de yapılan nüfus sayımında bu durum değişmiş ve Asurilerin % 90'nı ana dillerinin Asurice olduğunu beyan etmiştir. Ana dillerini korumalarına göre köylü Asuriler şehirli Asurilerden daha büyük orana sahiptir (köylüler % 95,1, şehirli % 86,5).

1959 yılı nüfus sayımında ana dillerinin Ermenice ve Rusça olduğunu ifade Asurilerin oranı % 14,5 olmuşsa da 1970 yılı nüfus sayımında bu oran % 10'a kadar gerilemiştir. 1973 yılında Asurice dil kursu açılmış, 1987'de Asurilerin toplu halde yaşadıkları bölge okullarında Asurili çocuklar için Asurice zorunlu ders olarak verilmiş, 1998'de ise Erivan'da bulunan ilkokulun birinde Asurice eğitim veren bir sınıf açılmıştır.

Ermenistan'da yaşayan Asuriler kendi milli ve kültürel kimliklerini korumak için örgütlenmiş ve Haziran 1997'de "AŞŞUR"

Gençlik Merkezi'ni kurmuştur. Bu kuruluş 27 Şubat 1998'de Ermenistan Adliye Bakanlığında kayda alınmıştır.

Merkezin amaçları:

- *Ermenistan'da yaşayan başka etnik gruplar ile kültürel temasta olmak; ülkenin sosyal ve siyasi hayatında aktif olmak; uluslararası gençlik teşkilatları ile işbirliği yapmak;*

-*Asuri dilinin gelişmesini sağlamak, milli ve tarihi değerleri canlı tutmak; yurtdışında bulunan Asuri teşkilatları ile işbirliği yapmak.*

"AŞŞUR" Asuri Gençlik Merkezinin Başkanı: İrina Gasparyan¹⁴

Asurilerin bir diğer sivil toplum kuruluşu da "ATUR" Asuri Merkezi'dir. Bu merkez 1987 yılında kurulmuş ve aynı yıl Adalet Bakanlığında kayda alınmıştır.¹⁵

Belaruslar (Beyaz Ruslar)

Ermenistan'da 140 Beyaz Rus'un yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu topluluğun yaklaşık % 40'ını emekliler oluşturmaktadır. Genellikle Gümrü, Kafan ve Vanadzor'da yaşamaktalar. Ermenistan'da yaşayan Beyaz Ruslar bir araya gelerek "Belarus" Erivan Cemiyetini kurmuştur. Cemiyetin başkanlığını V. Varajyan-Kriştopik yapmaktadır.¹⁶

Gürcüler

Ermenistan'da yaşayan Gürcülerin sayısı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Onlar 1997'de bir araya gelerek "İVERİYA" Gürcü Hayırsever Kurumunu kurmuştur. Daha çok kültür faaliyetlerinde bulunmaktadırlar.¹⁷

(13) Dolzhenko I, Sarkyan G. G, Assiriysy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/assirians.html

(14) Adres: Tel: (3742) 440538 (ev), 558151 (iş) Fax: (3742) 562570 E-mail: IrinaSG@yahoo.com.

(15) 'ATUR' Asuri Merkezinin Başkanı: Pavel Tamrazov. Adres: Erivan, Puşkin sokak, ev.11. Tel:565151 (ev), 648447

(16) Varazhyan-Kriştopik V, Yerevanskaya Belorusskaya obshina Armeniy "Belorus", <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/belarus.html>

(17) Varazhyan-Kriştopik V, Yerevanskaya, <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/iveria.html>

Almanlar

Almanlar Güney Kafkasya'ya Rusya üzerinden gelmiştir. 1764-1767 yılları arasında 25-30.000 Alman Rusya'ya göç etmiş ve Povoljye, Güney Ukrayna, Karadeniz sahillerine ve Dnepr Nehri kıyılarına yerleşmiştir. Güney Kadkasya'ya göç eden Almanların büyük bir çoğunluğu "çiliaizm" mezhebine mensup olan kişiler olmuştur. Merkezi Vurtenburg'da bulunan çilialistler 1816-1818 yılları arasında Güney Kafkasya'ya göç etmiştir. Çilialistlere göre çok yakında dünyanın sonu gelecek ve Hazreti İsa ikinci defa Ağrı dağı yakınlarında zuhur ederek yeni bin yılın çağlığını kuracaktır.

1998 verilerine göre Ermenistan'da 97 Alman ailesi yaşamaktadır; bunlardan 56 aile Erivan'da, 13 aile Vanadzor'da, diğerleri işe Gümrü, Oktemberyan, Abovyan, Garni ve Noyamberyan'da yaşamaktadır. Ermenistan'da yaşayan Almanlar bir araya gelerek 'Alman Eğitim ve Kültür' derneğini kurmuştur. Ermenistan Hükümeti'nin ve Almanya'nın Erivan Büyükelçiliği'nin yardımları ile kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır.¹⁸

Grekler

Bugünkü Ermenistan sınırlarında yaşayan Grekler 1763 yılında Türkiye'den göç etmiş ve dağlık bölgede yerleşerek Lalvar maden fabrikasını kurmuştur. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarına kadar Grekler maden sanayisinde çalışmıştır. Bazı bilgilere göre 1897 yılında Erivan eyaletinde 1400 Grek yaşamıştır. 1926 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre ise Ermenistan'da 1512'si erkek, 1468'zi kadın olmak üzere toplam 2.980 Grek yaşamaktaydı. 1970-1989 yıllarında ise Ermenistan'da 1970 yılında 5690 (2747 erkek, 2943 kadın), 1979 yılında 5653 (2677 erkek, 2976 kadın), 1989 yılında 4650 (2231 erkek, 2419 kadın) Grek bulunuyordu.

1992-1996 yılları arasında 120 Grek ailesi ülkeyi terk etmiştir. Şamlık köyünde

yaşayan 600 Grek'ten 1999 yılında toplam 127'si kalmıştır. Aktala köyünden de 400 Grek köyü terk etmiştir. Grekler genellikle Stepanavan, Alaverdi, Gümrü, Vanadzor, Razdan ve Noyamberyan'da yaşamaktadır.

1970-1979 yılları verilerine göre Ermenistan'da yaşayan Greklerin % 80'ni ana dillerinin Grekçe, % 13'ü Rusça, % 7'si ise Ermenice olduğunu beyan etmiştir. 1989 yılında Greklerin % 85'si, 1999 yılında ise % 90'ni ana dillerinin Grekçe olduğunu bildirmiştir. Ermenistan'da yaşayan Grekler yedi ayrı sivil toplum kuruluşunun (Patrida, Pontium, Romeos, Olimp, Faeton, Elpida, Anastasi) birleştiği 'Ermenistan Grek Federasyonu' adlı bir örgüt kurmuştur.¹⁹

Yahudiler

Yahudi göçmenlerin Kafkasya bölgesine göç etmeleri Babil Çarı Navuhodonosor'un M.Ö. 586'da Kudüs'ü işgal etmesinden sonra Yahudi nüfusun yaklaşık % 10'nunu kendisiyle beraber geri getirmesi ile başlamıştır.²⁰ XX yüzyılın başlarına kadar Kafkasya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan Yahudiler milli kimlik ve geleneklerini ve dini inançlarını koruyabilmiştir. 1918'de Kafkasya'da üç bağımsız cumhuriyet Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan kurulduktan sonra bölgede yaşayan Yahudiler bu devletlerin sınırları içinde paylaşıldı. 1920'de Kafkasya cumhuriyetlerinin Bolşevik Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra da bölgede yaşayan Yahudiler kendi varlıklarını devam ettirdiler.

Bugün Ermenistan'da yaklaşık 1000 Yahudi yaşamaktadır. Ancak bazı bağımsız araştırmacılar karışık evliliklerin de dikkate alındığı takdirde bu sayının 1300 civarında olduğunu tahmin etmektedir.²¹ 1990'lı yıllar

(18) Aleksandr Yaskorskiy, Kavkazskiy nemtsy Armyanskogo plato, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/germans.html

(19) Mykrumyan Y.I, Sarksyanyan G. G, Greki, <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/germans.html>

(20) Moshe Bekker, Yevrei v Azerbaydzhanе: Istoriya i perspektivy, http://www.ca-c.org/online/2000/journal_rus/cac08_2000/27.bekker.shtml

(21) Mariya Lifshits, Armyane i yevrei lishili priblyli ukrainsev, <http://www.jewish.ru/994158000.asp>

rın başlarında Ermenistan'da milliyetçiliğin artması üzerine azınlıklara uygulanan baskı, ekonomik bunalım ve Dağlık Karabağ Savaşı nedeniyle diğer etnik guruplar gibi Yahudilerin de birçoğu ülkeyi terk ederek Rusya veya İsrail'e göç etmiştir. Ermenistan'ın etnik guruplara yönelik politikasını değerlendirdiğimiz zaman toplam nüfusun yaklaşık % 3'ünü²² oluşturan etnik guruplara karşı 1990'lı yılların başlarından itibaren devam eden baskıcı bir politikanın halen devam ettiği anlaşılmaktadır.

Ermenistan 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra İsrail'in bu ülkeyi tanımasına rağmen, halen Erivan'da Büyükelçilik açmamıştır. İsrail'in Gürcistan Büyükelçisi aynı zamanda Ermenistan'da da akredite olmuştur. Ermenistan'da yaşayan Yahudiler özellikle Ermenistan'ın bağımsızlığı sonrası ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. 1990'lı yılların başlarından itibaren sözde soykırım propagandasına başlayan Ermeniler İsrail'in de 'soykırımı' tanımalarını talep etmektedirler. Soykırımı uğrayan milletin yalnızca kendilerinin olduğunu savunan Yahudiler, Ermeni soykırımını tanıdıkları zaman kendilerine sağlanan bazı avantajları kaybedeceklerine inanmaktadır. Her kadar bazı Yahudi bilim adamları Ermeni "soykırımın" tanıdıklarını ifade etseler de, genelde Yahudiler ve İrsal devleti buna karşı çıkmaktadır. Ermenistan Yahudi toplumu Başkanı Rima Varjapetyan yaptığı bir açıklamada Ermenistan'da yaşayan Yahudilere karşı baskı uygulandığını ifade etmesi üzerine gazeteci Tatul Hakobyan yazdığı makalesinde Ermenistan'daki Yahudi düşmanlığını İsrail'in Ermeni soykırımını tanımaması ile açıklamıştır. Ermeniler sözde soykırım konusuna kendilerini o kadar kaptırmışlar ki bunu kabul etmeyen milletleri düşman olarak görmektedirler. İsrail'in Gürcistan ve Ermenistan Büyükelçisi Rivka Kohen 1914-1918 yılları arasında ermeni halkının yaşadıkları "acıyı" soykırım olarak tanımadığını açıklamasından sonra Ermenistan'da Yahudilere ciddi baskı uygulanmaya başladı.²³ Hatta Er-

menistan Dışişleri Bakanlığı bu konuda İsrail devletine bir nota gönderdi ve taraflar arasındaki siyasi ilişkiler oldukça gerginleşti. Bu olaydan sonra Ermeniler Erivan'da holokost anısına dikilmiş bir anıtı dağıttılar. Ermenistan'da yaşayan Yahudi azınlıkların diğer azınlıklara rağmen daha ciddi örgütlenmelerine rağmen Ermenistan Hükümeti tarafından faaliyet alanları kısıtlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunun Ocak 2005'te düzenlenen 28. Özel Oturumu çerçevesinde, I. Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği tarafından Ausvhwitz toplama kampının kurtarılmasının 60. yıldönümü ile ilgili bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya birçok ülkenin devlet temsilcileri de katılmıştır. Ermenistan adına ise Dışişleri Bakanı Vardan Oskanyan bu toplantıya katılmış ve konuşma yapmıştır. Oskanyan'ın BM kürsüsünü kullanarak Ermenilerin Yahudilerin "acılarını paylaştığını" ifade etmesiyle katledilen Yahudilerin anısına, Yahudi halkına ve oturuma katılanlara karşı saygısızlık yapmıştır. Çünkü Oskanyan'ın 'acılarını paylaştığını' söylediği soykırımı uğrayan Yahudiler anısına Erivan'ın merkez caddelerinin birinde bulunan Yahudi Holokostu anıtı Erivan Büyükşehir Belediyesi tarafından kaldırılmıştır. Anıtın daha sonra başka bir cadde üzerinde inşa edileceği açıklansa da bugüne kadar anıt dikilmemiştir. Ermenistan'da antisemitizm devlet politikası olarak uygulanmaktadır. Antisemitizmin Ermenistan'ın devlet politikası olduğunu ifade edenlere karşı görüşlerini açıklayan Azg (Millet) gazetesi devletin böyle bir politikası olmadığını, ülkede yaşanan antisemitizmin ise İsrail'in sözde Ermeni soykırımını kabul etmemesi ile ilgili olduğunu bildirmiştir.²⁴ Bu mantığa göre Ermenilerin sözde Ermeni soykırımını kabul etmeyen bütün diğer milletlere düşman olması gerekmektedir.

(22) Granush Garatyan, Natsionalnosti v Armeniy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/azgain.html#assyrian

(23) Ruzan Poğosyan, İsrail Elçisi Bayan Rivka Kohen'e, Daha geniş bilgi için bkz: Azg Gazetesi, 13 Şubat 2002.

(24) Ermeni Soykırımını Kabul Etmeyen İsrail Ermenistan'da Anti-Yahudi Yaklaşımını Oluşturmaktadır, Bkz.: http://www.azg.am/_tr/20020213/2002021302.shtml

Ermenistan kamuoyunda Büyükelçi Kohen'in açıklamaları ve Ermeni yazar Roman Yepiskoposyan'ın yazdığı "Ulusal Sistemler" adlı kitabında Yahudi Hokostunu kabul etmemesi ile ilgili tartışmalar devam ederken, Ermenistan Yahudi toplumu yöneticisi Rima Varjabetyan A1+ televizyon kanalında katıldığı bir programda, Ermenistan'da antisemitizmin olduğunu ifade etmiştir.²⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan "Report on Global Anti-Semitism" adlı raporda Ermenistan'da yayım yapan ALM-TV kanalının bilinçli bir şekilde antisemitizm propagandası yaptığı bildirilmiştir. Bu raporda verilen bilgiye göre Ermenistan'da faaliyet gösteren "Ermeni Ariler Birliği" de sık sık ülkede yaşayan Yezidiler ve Yahudiler aleyhine açıklamalarda bulunarak, bu azınlıkların ülkeyi terk etmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁶

Ermenistan Yahudilerinin Örgütlenme Süreci

Ermenistan'da yaşayan etnik gruplar arasında Yahudiler çok ciddi örgütlenme yapısına sahiptir. Daha 1980'li yılların sonlarından itibaren örgütlenme sürecini başlatan Yahudilerin kurdukları 'Ermenistan Yahudi Cemiyeti' 1990'lı yıllarda Adalet Bakanlığı tarafından kayda alınmıştır.

"Ermenistan Yahudi Cemiyeti'nin"²⁷ alt kurumları:

-Eğitim ve Öğretim:

Yahudi çocukları için pazar günü okulları düzenlemekte ve Yahudi kültürünün tanıtmaktadır. Başkanı Fayvuş Georgiy.

-Kültür ve haberleşme Merkezi:

Yahudilerin bütün milli ve dini bayramlarını, İsrail hakkında televizyon programları, resim sergileri ve başka etkinlikleri düzenlemektedir. Başkanı: Kazaryan Evgeniya.

-Gençlik Kulübü:

Başta Yahudi gençler olmak üzere bütün cemaatin sorunları ile ilgilenmektedir.

Başkanı: Danilova Marianna.

-Hayırsever Faaliyetler:

Emeklilere yardım etmek, gıda yardımında bulunmak, diyabet hastalara ilaçlarını vermek, hastanede olanlara yardım etmek, İkinci Dünya Savaşı gazilerine yardım etmek.

Başkanı: Vardanyan Lilit.

-Tıp komisyonu:

Doktor tavsiyeleri, diyabet hastalarına ilaçlarını vermek, hastaları evlerinde ziyaret etmek v.s. Başkanı: Ayrapetyan Krine.

Ermenistan'da yaşayan Yahudiler bir araya gelerek 1992'de "Mordehay Navi" adlı dini bir merkez kurmuştur. Bu merkez Ermenistan Hükümetine bağlı Dini İşler Komitesi tarafından kayda alınmıştır. Bu dini merkezin kayda alınmasıyla 80'li yılların sonlarından itibaren örgütlenmeye başlayan Yahudiler legal faaliyete başladılar.²⁸ "Mordehay Navi" dini teşkilatı genellikle dini ve kültürel faaliyetlerde ve kendi aralarında sosyal yardımlaşmada bulunmaktadır. Bu dini teşkilatın sinagogu, çocuklar için pazar günü okulu, çocuk bakım evi, kütüphanesi ve hayırseverler gibi alt kuruluşları vardır.²⁹

Merkezin Görevleri

Dini merkezin başlıca görevi Yahudi gelenek ve göreneklerini korumak, eğitim, milli kültüre sahiplenmek ve Yahudiler arasında sosyal yardımlaşmayı sağlamaktır.

Merkezin Programı

Musevilik bin yıllar boyunca Yahudilerin milli kimlik ve varlıklarının korunmasında önemli rol oynamıştır. Yahudi sinagoglarının

- (25) Ermeni Soykırımını Kabul Etmeyen İsrail Ermenistan'da...
(26) Gosdepartament SSHA ulichil Armyanskiy telekanal ALM v anti-semitizme, <http://www.regnum.ru/news/386316.html> 08.01.2005
(27) Ermenistan Yahudi Cemiyeti'nin adresi: Ermenistan 375002. Erişim, Eznik Kokbaçi sok. art. 69/6 Tel: (3741) 534854 Fax: (3741) 534924 E-mail: jewish_arm@netsys.am
(28) "Mordekhay Navi" - Tsentr Yevreyskoy Religioznoy Obshchiny Armenii, <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/mordekhay.html>
(29) "Mordekhay Navi" - Tsentr Yevreyskoy Religioznoy Obshchiny Armenii

faaliyeti sayesinde Yahudiler asimle olmamıştır. Bazı kaynaklarda Yahudilerin Rusya topraklarında 2500 yıldan fazla yaşamalarına rağmen sadece % 40 oranında asimle oldukları ifade edilmektedir. 70 yıllık Sovyet döneminde bütün milletler gibi Yahudiler de dini vecibelerini yerine getiremiyorlardı. “Mordehay Navi” dini merkezinin programında Ermenistan’da yaşayan Yahudilerin asimle olmalarını önlemek, dini gereksinimlerini yerine getirmek için uygun ortamın sağlanması kaydedilmiştir. Bu amaçla bütün dini bayramlarını sinagoglara giderek kutlamakta ve dua etmekte. Ancak Ermenistan Hükümeti her ne kadar ülkede yaşayan etnik ve dini azınlıklara karşı duyarlı olduğunu ve haklarının korunduğunu iddia etse de pratikte bunu kanıtlayamamaktadır.

Ermenistan Yahudi Cemiyeti’nin program ve faaliyet alanına dikkat edildiği zaman gerçekten de ciddi bir örgüt yapısına sahip oldukları gözükmemektedir. Ancak Ermenistan Hükümeti Yahudilerin faaliyetlerine bakış açısı İsrail ile siyasi ilişkilerine endekslenmiş bulunmaktadır. İsrail-Ermenistan arasında yaşanan anlaşmazlığın sonuçları anında Yahudilere ve onların faaliyetlerine yansımakta, hükümet tarafından bazı kısıtlamalar getirilmektedir.

Kürtler

Ermeni kaynaklarında Kürtlerin sayısı hakkında kesin bir bilgi verilmemektedir. Ermenistan’da yaşayan Kürtler Yezidi (Kürtleri) ve Acemi (Müslüman) Kürtleri diye ikiye ayrılmaktadır. İleriki bölümde Yezidi (Kürtleri) inceleneceği için burada sadece Acemi Kürtler hakkında bilgi verilecektir.

1930’da Ermenistan’da Kürt Pedagoji Yüksek Okulu açılmış ve “Rya Taze” (Yeni Yol) adlı bir gazete yayımlanmaya başlanmıştır. 1921 yılında ise Lazo (Akop Kazaryan) Ermeni alfabesini baz alarak başka bir Kürt alfabesini, 1929 yılında Ababa Şamilov ve İsaak Marakulov Latin alfabesini baz alarak

Kürt alfabesini oluşturmuştur. 1938 yılında Alagöz’de Devlet Kürt Tiyatrosu açılmış ve Ermenistan Yazarlar Birliği’nde Kürt bölümü açılmıştır. 1980’li yılların başlarına kadar her yıl ortalama Kürtçe 20 kitap ve broşürler yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra ise Kürtçe yayımlarda ciddi bir azalma söz konusudur.

1960’lı yılların başlarında ise Ermenistan Bilimler Akademisi’nde Kürt Araştırmaları bölümü açılmış ve Kürt tarihi, dili, dini ve Ermeni halkı ile ilişkileri araştırma konusu olmuştur.

1939 yılına kadar Kürtlerin toplu halde yaşadıkları köylerde Kürtçe eğitim veriliyordu. 1940 yılında ise Kürtçe eğitim kaldırıldı ve Ermenice eğitim vermeye başlandı. Sovyetler Birliği döneminde Ermenistan devlet radyosunda her gün Kürtçe 1,5 saatlik programlar yayımlanmaktaydı. Bugün bu programların yayım süresi 30 dakika olarak kısaltılmıştır.³⁰

Ermenistan’da Türklerin yaşadıkları bölgelerde yaşayan Acemi (Müslüman) Kürtlerin büyük bir kısmı 1988 yılında Türklerle birlikte zorla ülkeden çıkarılmış ve başta Rusya olmak üzere Kazakistan, Ukrayna ve Azerbaycan’a göç etmiştir. Bugün de Ermenistan’da yaşayan az sayıda Acemi Kürtlere baskı uygulanmaktadır.

Yezidiler

Ermenistan’da yaşayan Yezidiler kendilerini Yezidi etnik grubu olarak tanımlamakta ve Kürt olduklarını kabul etmemektedir. Yezidiler üzerine araştırma yapan Cemal Sadakyan Yezidilerin Kürt olduklarını iddia etmekle beraber bu konunun fazla incelenmediğini ve tartışmaya açık olduğunu ifade etmektedir. Sadakyan yaptığı araştırmada bugün Ermenistan’da 60 000 Yezidin’in yaşadığını bildirmektedir.³¹ Amarik Sardar da 1989

(30) Karlene Tsatsani, Kurdy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/kurds.html

(31) Mykrtumyan Y.I, Sarkisyan G. G, Yezidy, kurdy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/yezidis_kurds.html

yılında yaptığı bir araştırmada Yezidilerin sayısını 60 000 olarak tespit etmiştir. Ancak bu sayıya Acemi Kürtleri de dâhil edilmiştir.³²

Bir grup Yezidi Zerdüştlük inancını benimsemiş ve kendilerini başka bir etnik grup olarak tanıtmıştır. Ermenistan'da yapılan bir araştırma sonuçlarına göre Talin, Eşterek, Aragaçaton, Armavir, Eçmiadzin ve Ararat bölgesinde yaşayan Yezidilerin büyük bir çoğunluğu kendilerini Yezidi olarak gördükleri ve Kürt tabirini kabul etmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu tür karmaşık bir tabloda hangi grubun Yezidi, Yezidi (Kürdü) ve Acemi Kürdü olduğunu tespit etmek mümkün değildir.

Etnik gruplar Ermenistan için ciddi tehlike ahzemesine de, 1990'lı yıllardan itibaren Hükümet'in etniklere yönelik siyaseti araştırıldığında onlara karşı ciddi baskı yapıldığı belli olmaktadır. Özellikle son zamanlarda Yezidilere karşı baskılar daha çok hissedilmektedir. Genellikle hayvancılıkla uğraşan Yezidiler bu alanda ekonomik olarak sıkıştırılmaktadır.³³

Yezidilere ana dillerinde eğitim almalarına olanak sağlansa da, Ermenistan Hükümeti'nin hazırladığı ders kitaplarında onların Yezidi değil, Yezidi Kürtleri olduğu kaydedilmiştir. Milli kimliklerinin Kürt olarak yazılması ise Yezidileri rahatsız etmektedir. Yezidiler başta Hükümet olmakla diğer etnik grupların onları Kürt olarak değil, Yezidi olarak tanımlarını ve bununla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasını talep etmektedirler.

Hükümet'in baskıları sonucunda etnik gruplar Ermenistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasi hayatında serbest faaliyet gösterememektedirler. Etnik grupların bağımsız sivil toplum örgütleri karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşlerini bildirdikte, Hükümet'in kontrolünde olan diğer sivil toplum örgütleri onlara karşı görüş bildirerek Hükümeti desteklemektedir.

2006'da etnik zeminde ortaya çıkan çatışmada öldürülen Yezidinin katilinin tu-

tuklanmamasına karşı itiraz eden Yezidiler Devlet Başkanı sarayı önüne toplanarak itiraz etmişlerdir. Devletten ve yetkili makamlardan tatmin edici cevap alamayan öldürülen Yezidinin eşi ve iki çocuğu kendilerini yakmıştır. Bu olaydan sonra da katil tutuklanmamıştır.

Yezidilere ait tarihi kültürel miras da Ermeniler tarafından planlı şekilde yok edilmektedir. Cumhuriyet Partisi milletvekili olan Hrant Grigoryan'ın yakın akrabası Yezidilere ait büyük tarihi mezarlığı tamamen dağıtmıştır. Yezidilerin itirazları her zamanki gibi dikkate alınmamış, bunun etnik temelde yapılmadığı bildirilmiştir. Yezidilerin "Sınca" adlı sivil toplum kuruluşu Başkanı Boris Tamoyan ise bunun aksini iddia ederek, son zamanlarda Yezidilere karşı baskıların artmasını vurgulamıştır. Tamoyan'ın bu açıklamasından sonra yaşadığı ev ve ailesi uzun namlulu otomatik silahlardan ateşe tutulmuştur.³⁴

Ermenistan'ın köy ve kasabalarında yaşayan Yezidilerin bir grubu da kendilerini Şarfaddin tarikatına mensup Kürt olduklarını ifade etmektedir.

1926 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Ermenistan'da 12.237 Yezidi (Kürdü) ve 3.025 Acemi kürdü yaşamaktaydı. Şehir ve kentlerde yaşayan Yezidi ve acemi Kürtlerin sayısı ise şu şekilde olmuştur:

Etnik grup	Köy nüfusu	Şehir nüfusu
Kürtler:	2.973	52
Yezidiler:	2.157	80

1959 yılında yapılan nüfus sayımında ise Yezidi Kürtleri ismi kullanılmamış sadece Kürtler ve Müslüman Kürtler olarak kayda geçmiştir. Bu sayımda Köylülerin sayısı 20.857 kişi, şehirlilerin sayısı ise 4.770 kişi olarak tespit edilmiştir.

(32) Mykrumyan Y.I, Sarkisyan G. G, Yezidy, kurdy,

(33) Samvel Agayan, Armeniya: yezidam-ovtsevodam grozit razoreniye, http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=24102&SectionID=0&RegionID=0&Date=04/08/2010&PagePosition=1, Ереван (IWPR №538, 7 апреля 2010 года)

(34) Narusheniye prav natsional'nykh menshinstv v Respublike Armeniya, <http://www.ezdixandi.com/forum/36-945-1>

1990'lı yıllardan başlayarak Ermenistan'dan göç eden Yezidilerin (Kürtlerin) sayısı bazı kaynaklarda 6.000, bazılarında ise 10.000 olarak gösterilmektedir.³⁵ Yoğun göç sonucunda Ermenistan'da yaşayan Yezidilerin (Kürtlerin) sayısı 40-42.000 olduğu tahmin edilmektedir. Nüfus artımına göre Yezidiler (Kürtler) en yüksek doğum oranına sahiptir.³⁶

Bugün Ermenistan'da Yezidilere ait olan "*Dange Yezdia*" (Yezidilerin Sesi), ve Acemi Kürtlere ait olan "*Rya Taze*" adında gazete ve radyo programları yayınlanmaktadır. Ermenistan'da yaşayan Kürtler genellikle hayvancılıkla uğraştıklarından yüksek eğitim oranı çok düşüktür. Ancak buna rağmen Ermenistan Bilimler Akademisi Kürt Araştırmaları bölümünde çalışan Yezidi akademisyenleri de vardır. Yezidiler geleneksel hayat tarzlarını korumak için yoğun çaba harcamakta ve yalnızca kendi aşiretlerinden evlenmektedir.

Yezidiler Aralık ayının ikinci haftasında "*Ayda*" denilen bayramlarını, Şubat ayının ilk üç haftasını kapsayan "*Ayda Hurdunevi*" ve "*Klodje Sarsali*" denen yeni yıl bayramlarını kutlamaktadır.

Yezidiler Yahudilerden sonra en ciddi şekilde örgütlenen etnik gruptur. Yezidilerin "Kürt Aydınları İttifakı", "Yezidilerin Milli Birliği", "Dünya Yezidileri Milli Birliği", "Malte Yezidi" Fonu ve "Kürdistan" komitesi faaliyetlerine devam etmektedir.³⁷

Dünyadaki Yezidilerin tek siyasi partisi olarak bilinen "Yezidhane" Ermenistan'da kurulmuştur. Bu kurum her ne kadar siyasi parti adlandırılrsa da, siyasetten daha çok Yezidilerin milli ve dini gelenek ve göreneklerinin korunması için çalışmaktadır.³⁸ Yezidhane Partisi Başkanı: Siyabend Bakoyan.³⁹

Ruslar

Rusların toplu halde Güney Kafkasya'ya ve Ermenistan'a göç etmeleri XIX yüzyılın ilk yarısından itibaren başlamıştır. 1880

yılında Erivan eyaletinin 22 köyünde toplam 11, 283 Rus yaşıyordu. Burada yaşayan Ruslar dini bakımdan üç gruba ayrılmaktadır; Molokanlar, Cumaerteciler ve Baptistler. 1880 yılında Erivan eyaletinde yaşayan Rusların toplam nüfusunun % 87,4'nü (7.466 kişi) Molokanlar, % 11,6'nı Cumarteciler (992 kişi) ve % 1'ni Baptistler (89 kişi) oluşturuyordu.⁴⁰

Ermenistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgal edildikten sonra burada yaşayan Rusların sayısında ciddi bir yükselme olmuştur. Ruslar genellikle yüksek eğitime sahip olan kişilerdi ve Sovyet Ermenistan'ın yönetiminde yüksek görevlerde bulunmaktaydı. Ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra bütün etnik gruplar gibi Ruslar da ekonomik zorluklar ve siyasi baskılardan dolayı Rusya'ya göç etmeye başladı. Bir önemli etken de bağımsızlık sonrası Rusça eğitim veren birçok okulların kapatılması olmuştur.

1990'lı yıllardan sonra Ermenistan'da yaşayan Ruslar da örgütlenmeye başlamış ve "Harmoniya" Uluslararası Rus Kültür Merkezi'ni⁴¹, "Rossiya"⁴² ve "Oda"⁴³ cemiyetini kurmuşlar. Bu sivil toplum kuruluşları Rus kültür ve geleneğinin korunması için yoğun faaliyette bulunmaktadır. "*Harmoniya*" Uluslararası Rus Kültür Merkezi'nin Başkanı: *Mihaylov Vladimir İgoreviç*.⁴⁴

Ermenistan'da Lehler, Molokanlar ve Ukraynalılar da yaşamaktadır Ancak sayıları az olduğu ülkenin sosyal, kültürel ve siyasi hayatında önemli bir yer tutmamaktadır.

(35) Iz-za bezrabotitsy yezidy pokidayut Armeniyu, www.regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/1539762.html, 07.06.2012

(36) Mykrumyan Y.I, Yezidy, kurdy

(37) Mykrumyan Y.I, Yezidy, kurdy

(38) Daha geniş bilgi için bkz: http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/yezidis.html

(39) Adres: Ermenistan, Erivan 25, Aygestan sok. 9, aprt. 67, daire 8. Tel: (ev) 554569, (iş) 580376; 419961. 'Oda' Cemiyetinin Başkanı: Zinovyev Mihail Tihonoviç.

(40) Dolzhenko I, Russkiye Armyane, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/molokans.html

(41) Dolzhenko I, Russkiye Armyane <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/harmony.html>

(42) Dolzhenko I, Russkiye Armyane <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/rossia.html>

(43) Dolzhenko I, Russkiye Armyane <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/oda.html>

(44) Adres: Ermenistan, Erivan, Erevançi sok. /Hin/ 47 a. Tel. 532037; 537501. 'Rossiya' Cemiyetinin Başkanı: Yakovenko Yuri.

Ermenistan 'da yaşayan etnik grupların ana dillerini ve eğitim dillerini gösteren tablo

	<i>Ana dili</i>	<i>Eğitim dili</i>	<i>Esas dilleri</i>	<i>Üçüncü dilleri</i>	<i>Başka diller</i>
Asuriler	Asurice-5, Rusça-3	Rusça-6, Ermenice-2	Rusça-Asurice	Ermenice- 8	İngilizce-Fransızca
Beyaz Ruslar	Beyaz Rusça-3 Rusça -2	Rusça-4, Beyaz Rusça-1	Rusça	Ermenice -3	-
Almanlar	Rusça -2	Rusça-2	Rusça-2	Ermenice-Almanca	İngiliz-1
Yezidiler	Yezidice-17	Ermenice-17	Yezidice-Ermenice	Rusça	-
Lehler	Rusça-3 Lehçe-1	Rusça-3 Lehçe-1	Rusça	Ermenice-2	Ramınca-1 Ukrayna dili-1 İngilizce-1
Yahudiler	Rusça-11 İbranice-1	Rusça-12	Rusça-12	Ermenice-9	İbrani'ce-3 İdiş-1 İngilizce-3
Grekler	Grekçe-7 Ermenice-1 Rusça-1	Ermenice-6 Rusça-7	Ermenice-6 Rusça-7	Ermenice-7 Rusça-6 Grekçe	-
Ruslar	Rusça-17 Rusça-Ermenice-1	Rusça-18	Rusça-18	Ermenice-11	İngilizce-6
Gürcüler	Gürcüce-4	Gürcüce-2 Rusça-2	Rusça-4	Ermenice-3	İngilizce-1 İngilizce-Fransızca-1
Ukraynalılar	Ukraynaca-5 Rusça-3	Rusça-3, Ukraynaca-Rusça-3, Ukraynaca-Ermenice- 1, Ermenice-1	Rusça	Ermenice-6	İngilizce-2 Lehçe-Almanca-1 Almanca-Fransızca-1 Almanca-2
Kürtler	Kürtçe-7, Rusça-1	Ermenice-6, Rusça-2	Ermenice-Kürtçe	Rusça	İngilizce-1 Türkçe-1
Ermeniler	Ermenice-4 Ermenice-Rusça-2 Rusça-2	Rusça-7, Ermenice-1	Rusça-7 Ermenice-1	Grekçe-1	İngilizce-2

Kaynak: <http://www.cultural-diversity.am>

Ermenistan SSCB'de Rus nüfusun dinamiği (1959-1989 yıllarında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre).

Yıllar	Şehirli nüfus (bin)	Köylü nüfus (bin)	Toplam (bin)	Toplam Ermenistan nüfusuna oranı
1959	40,1 (bin)	16,4 (bin)	56,5 (bin)	3,2
1970	52,5 (bin)	13,6 (bin)	66,1 (bin)	2,7
1979	58,1 (bin)	12,2 (bin)	70,3 (bin)	2,3
1989	44,0 (bin)	7,6 (bin)	51,6 (bin)	1,6

Kaynak: İ. Doljenko, Ruskiye Armenii http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/molokans.html

Sonuç

Ermenistan'da yaşayan etnik gruplar özellikle 1980'li yılların sonlarından itibaren ülkeyi terk etmeye başlamıştır. 1988 yılında Türklerin zorla göç ettirilmesinden sonra Acemi (Müslüman) Kürtlerin büyük bir bölümü de yapılan siyasi baskılara dayanamayıp ülkeyi terk etmiştir. Bugün Ermenistan hükümeti için etnik gruplar diye bir sorun kal-

mamıştır. Ermeniler homojen bir millet olma planlarını hayata geçirmiştir. Ülkede yaşayan etnik gruplar ise Ermenistan için ciddi bir sorun teşkil etmemektedir.

Ermenistan hükümeti ülkede yaşayan etnik gruplar için gerekli her şeyi yaptıklarını iddia etseler de yukarıda belirtilen taleplerin hiç biri halledilmemiştir.

Yukarıda verilen bilgilerden Ermenistan'da yaşayan etnik grupların (Yezidi Kürtlerin, Rusların, Asurilerin) kendi dillerinde okuma yazma, örgütlenme haklarının olmasına rağmen Ermenistan hükümeti ekonomik sorunları bahane ederek etnik gruplara gereken maddi ve manevi yardımı yapmamaktadır. Bundan başka Ermeni toplumu da Ermenistan'da yaşayan etnik grupları yabancılar olarak algılamaktadır.

Ermenistan hükümeti etnik grupların karşılaştıkları maddi, manevi ve kültürel sorunları halletmese uzun vadede Ermenistan'da yaşayan etnik grupların sayısının azalacağını veya tamamen asimile olacaklarını söylemek mümkündür.

Bibliyografiya

• Yeritsov A.D, Dannyye ob armyanskom naselenii v Rossii, Izvestiya KOIRGO, T. 7, Tbilisi, 1881, t. 1, s. 92-93, Agayan CH.R, Narody Zakavkaz'ya v bor'be za prisoyedineniye Vostochnoy Armenii k Rossii, Zhurnal Istoriya SSSR, M, 1979, № 3. s. 47-48

• Memmedov İ., Esedov S, Ermenistan Azerbaycanlıları və Onların Acı Taleyi, Bakü, 1992, Azerbaycan Yayınevi, s. 33.

• Bolshaya Sovetskaya Yentsiklopediya, Pervoye izdaniye, t. III, s. 484, Korkodyan Zaven, "Sovetskaya Hayastani azqabnaqcutyuni-1831-1931", Erevan 1932, s. 184-185 United Nations

• Development Programme, The Report on the Status of Women of Azerbaijan Republic, p. 51.

• Kerim Yıldız, Deborah Russo, Azerbaycan-Ermenistan İnsan Hakları-Etnik Azınlıklar ve Kürtler, Scala Yayınevi, Birinci Basım: Aralık 2000, s. 85.

• Stepan Daniyelyan, Problema religioznykh menshinstv v Armenii, http://www.ca-c.org/online/2001/journal_rus/cac-02/18.danelru.shtml

• Mariyetta Saakyan, Gosudarsvennaya politika, http://www.cultural-diversity.am/ru/state_policy/state_policy.html

• Dolzhenko I, Sarkyan G. G, Assiriysy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/assiri-ans.html

• Varazhyan-Krishtopik V, Yerevanskaya Belorusskaya obshina Armeniy «Belorus», <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/belarus.html>

<http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/iveria.html>

• Aleksandr Yaskorskiy, Kavkazskiy nemtsy Armyanskogo plato, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/germans.html

• Mykrtumyan Y.I, Sarkyan G. G, Greki, <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/germans.html>

• Moshe Bekker, Yevrei v Azerbaydzhanе: Istoriya i perspektivy, http://www.ca-c.org/-online/2000/journal_rus/cac08_2000/27.bekker.shtml

• Mariya Lifshits, Armyane i yevrei lishili priby-
li ukraintsev, <http://www.jewish.ru/-994158000.asp>

• Granush Garatyan, Natsional'nosti v Armenii, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/azgain.html#assyrian

• Ruzan Poğosyan, İsrail Elçisi Bayan Rivka Kohen'e, Azg Gazetesi, 13 Şubat 2002.

• Ermeni Soykırımını Kabul Etmeyen İsrail Ermenistan'da Anti-Yahudi Yaklaşımını Oluşturmaktadır, Bkz : http://www.azg.am/_tr/20020213/2002021302.shtml

• Gosdepartament SSHA ulichil Armyanskiy telekanal ALM v antisemitizme, <http://www.regnum.ru/news/386316.html> 08.01.2005

• "Mordekhay Navi" Tsentr Yevreyskoy Religioznoy Obshchiny Armenii, <http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/mordekhay.html>

• Karlene Tsatsani, Kurdy, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/kurds.html

• Samvel Agayan, Armeniya: yezidam-ovtsevodam grozit razoreniye, http://www.armtoday.info/default.-asp?Lang=_Ru&NewsID=24102&SectionID=0&RegionID=0&Date=04/08/2010&PagePosition=1, Erevan (IWPR №538, 7 апреля 2010 года)

• Narusheniye prav natsional'nykh menshinstv, v Respublike Armeniya, <http://www.ezdixandi.com/forum/36-945-1>

• Iz-za bezrabotitsy yezidy pokidayut Armeniyu www.regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/-1539762.html, 07.06.2012

http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=nm_eg/yezidis.html

• Dolzhenko I, Russkiye Armyane, http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=s_r/molo-kans.html

<http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/harmony.html>

<http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/rossia.html>

<http://www.armenia.ru/minnor/minnor.php?page=organizations/oda.html>